

ANFIBIOS, POZAS E PERSOAS

Ramsés Pérez

As pozas e regos son elementos singulares da paisaxe galega posuidores duns interesantes valores culturais e naturais. Consecuencia do abandono do rural, nomeadamente das prácticas agrícolas asociadas, pozas e regos deixan de manterse, "perdéndose", provocando unha simplificación da paisaxe e a desaparición de espazos vitais para flora e fauna. Anfibios como as ras, sapos, píntegas, etc., vense especialmente afectados xa que pola súa "dobre vida" son vertebrados moi sensíbeis a estas modificacións nos usos do territorio.

Charca en maio 2009.

A propósito da relación entre participación cidadá e conservación, Ricardo de Castro (2008) apunta que "É crucial fomentar a creación de espazos que fagan posíbel a participación cidadá, o contacto directo co problema (ambiental) e tamén a súa aplicación real nas solucións". ADEGA ten unha extensa experiencia na creación de "espazos" que pretenden implicar ás persoas na conservación do medio, implementando programas de educación ambiental e/ou voluntariado ambiental.

Proxecto Ríos deseñou unha actuación que pretende achegar solucións ao problema formulado, á desaparición das pozas e regos e con elas das poboacións de anfibios, empregando novas ferramentas de participación e xestión do medio, nomeadamente a cesión de parcelas en custodia do territorio (unha nova e crecente estratexia de conservación), que mediante a participación, pon en contacto a diferentes actores e fainos partícipes dun proxecto común: a conservación da

nosa paisaxe e do noso patrimonio natural e cultural.

O DECLIVE DOS ANFIBIOS

Os anfibios están sufrindo unha seria regresión en todo o planeta. Detrás deste declive está a acción humana que, directa ou indirectamente, e mediante acción globais ou locais, está alterando a biosfera. Os anfibios, debido a súa característica de vertebrados cunha "dobre vida", están a ser os principais afectados, converténdose nun bioindicador planetario que nos está alertando de que algo non vai ben. Os anfibios son especialmente vulnerábeis debido á dependencia de dous medios para completar o seu ciclo vital. A alteración de calquera deles pode facer que lles sexa imposible completar o seu desenvolvemento e terminen as súas poboacións acaben desaparecendo.

No *Atlas y Libro Rojo de los Anfibios y los Reptiles en España* (MMA: 2000) realízase un resumo das principais ameazas deste grupo de vertebrados, entre as que destacan: a destrución directa; a alteración e contaminación de hábitats naturais, especialmente dos medios acuáticos reprodutores no caso dos anfibios; a alte-

ración das prácticas agrícolas, ben sexa por abandono ou por intensificación dos cultivos (herbicidas, pesticidas, monocultivos, etc.); contaminación das augas por vertidos (augas residuais, industriais, vertedoiros incontrolados... en ríos, pozas e regatos); os incendios, especialmente en Galiza, así como a silvicultura previa e posterior. Outras razóns que se nomean, non menos importantes, son a introdución de especies exóticas invasoras -un problema en aumento-, así como o cambio climático e as enfermidades emerxentes, etc., que están facendo desaparecer poboacións enteiras. A superstición e o medo, os atropelos, especialmente nalgúns locais, son outros impactos a destacar. A especificación destas causas para o caso galego podémola atopar nun artigo de Ricardo Ferreiro publicado en ADEGA-Cadernos nº 15.

Na franxa costeira galega onde se asenta a maior densidade de poboación do país, o principal problema é a destrución de hábitats para a reprodución por construcións de infraestruturas (estradas, vivendas, concentracións parcelarias, etc.) e as actividades asociadas (turismo, atropelos, etc.) . Nas zonas interiores onde a presión demográfica é moi baixa, a prin-

Medindo a poza.

Eliminando substracto.

cial ameaza para este grupo é precisamente o abandono rural que vai acompañado da perda de prácticas tradicionais. Este pode ser no caso que nos ocupa, a desaparición de pozas, charcas e regos.

O ABANDONO DE POZAS E REGOS

As charcas son pequenas masas de auga que constitúen un valioso e diverso hábitat acuático que ten sufrido unha importante regresión en toda Europa. As pozas, un tipo de charca, son elementos da paisaxe tradicional e unha boa mostra do equilibrio entre as persoas e o medio, que convén estudar, divulgar e conservar.

En Galiza, pozas e regos cumprían nas culturas agrarias diferentes funcións; os primeiros acumulaban a auga que posteriormente, mediante regos, se distribuían polos prados; e servían tamén de bebedoiros para o gando. Ao tempo, son o hábitat de diferentes anfibios, cunha función fundamental no seu ciclo vital.

As charcas e os anfibios teñen seguido unha traxectoria semellante. As primeiras, consideradas lugares insalubres e improdutos, foron desecadas ou aterradas; e os anfibios son vistos como animais feos e "ponzoñentos"; e por iso perseguidos e rexeitados. Estes pequenos espazos e animais foron os grandes esquecidos, tanto nos programas de conservación, como nos de educación ambiental. Pola contra, no Proxecto Castieixas ofrecen unha oportunidade educativa.

E AS PERSOAS

O ser humano como principal responsable da problemática ambiental que nos ocupa, é tamén parte da solución. Alén doutras medidas, desde ADEGA e o Proxecto Ríos presentamos dúas propostas que axudan a paliar esta situación: a custodia do territorio e o voluntariado ambiental.

A custodia do territorio é un conxunto de ferramentas que pretenden implicar aos propietarios e usuarios do territorio na conservación e bo uso dos valores naturais, culturais e paisaxísticos. O voluntariado ambiental é a participación de maneira altruísta no tempo de lecer e sen remuneración de persoas que desenvolven accións encamiñadas a mellorar ambiental.

A cesión de parcelas con charcas por parte de particulares e a participación de voluntariado ambiental na súa conservación é unha nova forma de traer ao noso tempo as antigas prácticas do traballos comunais, e contribúe a conservar estes espazos e os seus valores.

Limpendo o rego.

PROXECTO CASTIEIXAS

O Proxecto Pozos de Castieixas pretende achegar solucións ao problema do abandono e a perda das pozas e regos, e con eles das poboacións de anfibios, mediante unha iniciativa de custodia do territorio e voluntariado ambiental. Está financiado pola Obra Social de Caixa Catalunya, desenvólvese na Comarca de Terra de Caldelas, na Parroquia de Vila-riñoñfro (Montederramo, Ourense), nunha parcela particular de hectárea e media custodiada por ADEGA. A finca alberga prados de dente e de sega, unha carballreira, así como un conxunto de pozos e regos en distintos estados de conservación.

O Proxecto Castieixas contempla o estudo, a divulgación e a conservación deste patrimonio natural e cultural. Os obxectivos da iniciativa son: divulgar a problemática situación dos anfibios a nivel global e a súa situación en Galiza; dar a coñecer o patrimonio natural e cultural que supoñen os pozos e regos e evidenciar a súa importancia como espazos

para a reprodución dos anfibios; realizar proxectos de recuperación que sirvan de exemplo para posteriores accións; e fomentar iniciativas e prácticas que incidan na conservación do noso patrimonio.

Algunhas das actividades realizadas consisten na recollida de información sobre o uso destas construcións, no seguimento da fauna e flora que as habita, así como, tarefas destinadas a restauración e mantemento dos pozos abandonados e a creación de novas charcas. Tendo en conta que os anfibios, "teñen dúas vidas" e que fóra da auga tamén precisan lugares para se refuxiar e pasar épocas duras (invernais ou estivais) deseñáronse actuacións para restaurar valados caídos ou crear moreas da leña que ofrezan refuxio aos anfibios.

A iniciativa pretende ser unha experiencia piloto que sirva de exemplo, unha vez realizada, a outras entidades, administracións, colectivos cidadáns, veciños de poboacións rurais, etc., xa que apenas hai proxectos cuxo foco principal de actuación sexan os pozos e os anfibios. Lembremos que moitas destas charcas son hábitats de moi pequeno tamaño (pero de vital importancia para as zonas de Galiza coa pluviosidade máis escasa), polo que un particular, unha asociación de veciños, un centro de ensino, cultural, etc. podería "imitar" unha acción deste tipo.

PROXECCIÓN

Consideramos que a actuación que presentamos é necesaria porque pode servir tamén de experiencia piloto como micro-reserva. As micro-reservas pretenden conservar pequenos espazos fundamentais para determinadas especies (anfibios, bolboretas...). E pode ser unha boa proposta para aqueles lugares de interese que se atopan fóra de zonas protexidas mais que poden adquirir unha importante función de corredores ecolóxicos entre diferentes espazos.

Triturus boscai.